

Воца ва Саймон

Научно-популярный журнал детской и возрастной консультации

4
2019

**Самарали таълим –
ижодий ёндашув маҳсули**

Bola va Zamon

4 / 2019

Таҳрир кенгаши аъзолари

Ш.Х. Шерматов,
А.К. Шадманов,
И. Маджидов,
А.В. Шин

Таҳрир ҳайъати аъзолари

Шокирова Зухра Илёсовна
(бош муҳаррир),
Ҳаҷияева Муҳаё Шурниязовна
(бош муҳаррир ўринбосари),
Ҳлимова Василя Саттаровна
(тиббӣёт фанлари номзоди),
Ҳбдурасулова Кумринисо Раимкуловна
(юридик фанлар доктори),
азиев Эргаш Газиевич
(психология фанлари доктори),
Ҳусурманова Айниса Мусурмановна
(педагогика фанлари доктори),
Ҳсмаилов Баҳодыр Исламович
(оридик фанлар доктори),
Ҳсмаилов Исомиддин
(оридик фанлар доктори),
Ҳсроилова Нодира Ачилбаевна
(релсафа фанлари номзоди),
Ҳуминова Лола Рахимовна
(педагогика фанлари доктори),
афаев Нуриддин Салихович
(сихология фанлари доктори),
рульнова Гелена Вячеславовна
(сихология фанлари номзоди),
Ҳарипова Дилъара Джуманиязовна
(педагогика фанлари доктори),
Ҳарипова Мадина Каримовна
(иббӣёт фанлари доктори),
Ҳдиоров Ботир Раҳмонкулович
(сихология фанлари доктори)

урналнинг ушбу сони ун масъул ходимлар

Ҳктор Саттаров (масъул котиб),
Ҳена Калинина, Наргиза Қаҳҳарова
(усаҳҳиҳлар), Шерзод Алимов
(отосурат),
Эложка: фото Ксюши Кавериной

урнал ўзР ВМ ҳузурдаги Олий аттес-
дия комиссиясининг илмий даража
пабгорлари чоп этиши лозим бўлган
урналлар руйҳатиға киритилган.

Ҳисчилар: Республика болалар ижтимоий мос-
луви маркази, «Sen Yolg'iz Emassan» республика
алар жамоатчилик жағфармаси.

ур ўзбекистон матбуот ва ахборот агентлигида
хатдан ўтган Руйҳатдан ўтганлиги тўғрисидаги
Ҳнома рақами 0168; 2007 йил 11 январь.
12181-5496

ририят манзили: 100100, ўзбекистон Республи-
и, Тошкент шаҳри, Абдулла Қаҳҳор кўчаси, 34-уй.
Ҳфонлар: 281-50-16; 281-50-18; 281-49-54 (факс)
Ҳочта: bola-zamon@gambler.ru
Ҳсаҳифа: www.rcsad.uz
имой тармоқдаги саҳифа:
v.facebook.com/bolavazamon

лифининг фикри ҳар доим ҳам таҳририят
зига тўғри келвермайди. Таҳририят
Ҳларнинг услубий хатларини тўғрилаш
Ҳқартириш ҳуқуқини ўзида сақлаб қолади.
ририятта юборилган мақолалар эгасига
арилмайди ва тақриз ёзилмайди.

Ҳие редакци не всегда совпадает с мнением
ра. Редакция оставляет за собой право на
истическую правку и сокращение статей. При-
ные в редакцию рукописи не возвращаются и не
нзируются.

ФОРУМ

- Лучшая социальная защита – семья 2

ПСИХОЛОГИЯ ВА ТИББИЁТ / ПСИХОЛОГИЯ И МЕДИЦИНА

- Чапақайлик – психологик-педагогик муаммо сифатида 6
- Интеллектуальная одаренность подростков. От чего она зависит? 9
- Заиф эшитувчи болаларнинг ижтимоий мослашуви масалалари 13
- Қобилият шаклланишида ижтимоий шарт-шароитларнинг ўрни 15
- Маънавий бушлиқ – таназзул томон йўл 17

ПЕДАГОГИКА ВА ТАЪЛИМ / ПЕДАГОГИКА И ОБРАЗОВАНИЕ

- Инклюзив таълимдан – инклюзив жамият сари 19
- Нутқи тўлиқ ривожланмаган болалар диққатини ривожлантириш йўллари 22
- Работа дефектолога в дошкольных образовательных учреждениях Узбекистана 24
- Эшитишда нуқсон бўлган болаларнинг сузлашув нутқини шакллантириш 26
- Уқиш дарсларида ақли заиф ўқувчиларнинг нутқини ўстириш 29
- Коррекция-педагогик иш мазмуни 31
- Мактаб ёшидаги болаларда экологик маданиятни ривожлантириш 34
- ўзбекистонда кохлеар имплантация: ривожланиши омиллари 35
- Самарали таълим – ижодий ёндашув маҳсули 37
- Нутқ – мулоқот омили сифатида 38
- ўқувчиларда интерфаол усуллар асосида эркин фикрлашни шакллантириш масалалари 40
- Махсус мактабларда интерфаол усуллар керакми?! 42
- Экологик таълим-тарбия – она заминга онгли муносабатни шакллантириш кафолати сифатида 45
- ўқув фаоллигиға асосланган муносабат мотивацияси – муваффақият калити 47
- Нутқий компетентлиликни оширишда ҳикоя қилишнинг роли 49

ТАДҚИҚОТ / ИССЛЕДОВАНИЕ

- Меҳрибонлик уйларининг хулқи оғишган тарбияланувчиларини ижтимоий ҳаётға тайёрлаш масалалари 51
- Фалсафий антропологик ёндашув асосида илмий дунёқарашни шакллантириш – келажак пойдевори 54

ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАР / ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

- Коррекция таълимға ахборот коммуникатив технологияни интеграциялаш бошқичлари 55
- Таҳсил сифатини оширишда электрон таълимнинг тутган ўрни 58
- Ахборот глобаллашуви жараёнида ўспиринларда психологик ҳимоя механизмини шакллантириш – долзарб вазифа 60

СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИ / ЗДОРОВЫЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ

- Соғ танда – соғлом ақл 62
- Соғлом турмуш тарзини шакллантириш 63

ТАВСИАЛАР / РЕКОМЕНДАЦИИ

- Мактабгача ёшдаги болаларни эртақлар воситасида маънавий-ахлоқий тарбиялаш масалалари 65
- Эртақлар – яхшиликка етақлар 67

Ўқув фаоллигига сосланган муносабат мотивацияси – муваффақият калити

Шириной КАМОЛОВА,
Раъно МУНАРОВА,
Шаҳноза ШАКАРБОЕВА

Жиззах давлат педагогика институти
Умумий психология кафедрасининг
катта ўқитувчилари

Шахс тарбияси, унинг ижтимоий-психологик камолоти ҳар қандай давлатнинг бош зтегик масалаларидан бири. Чунки, шахсни маълум ғоялар, интеллектуал таллар асосида тарбияламайиб ҳар жиҳатдан камол толга қодир жамиятни қуриб майди. Зеро, бу жараёнда аввало таълим-тарбия тиби, унинг мазмун-моҳияти, и-пайтда таълим тизимини эмиллаштиришга хизматувчи психологик тамойил-муҳим аҳамият касб этади. обарин, баркамол авлодбияси ва унинг мукамаллим олиши масалалари лат сиёсати мақоми дара-

белгилайдиган омилдир. Бинобарин, таълим-тарбия тизимини ўзгартирмасдан туриб онгни ўзгартириб бўлмайди. Онгни, тафаккурни ўзгартирмасдан туриб эса биз кўзлаган олий мақсад – озод ва обод жамиятни барпо этиб бўлмайди. Айтиш жоизки, бугунги кунда Республикаимизнинг барча таълим муассасаларида ўқувчи шахсига унинг ижтимоий-иқтисодий тараққиёти билан боғлиқ келажагига алоҳида эътибор қаратилаётган экан, бу жараёнда ҳар бир ўқувчидаги ўқув фаоллигини намоеън этувчи ички муносабатларнинг қай даражада таркиб топаётганлигини ўрганиш, таҳлил қилиш ва шулар асосида тегишли илмий-амалий хулосалар чиқариш

шу асосда унинг ривожини учун ўзига хос ижтимоий-психологик шарт-шароитлар яратишни тақозо этади. Бу вазифани муваффақиятли амалга ошириш учун эса педагогик-психологик, айниқса, ижтимоий-психологик тадқиқотлар олиб боришга ва уларнинг эмпирик натижаларига асосланиб тегишли чора-тадбирларни амалга оширишга тўғри келади.

Ўқувчи шахсини онгли равишда ўқув фаолиятига йўллашда бирламчи омил – бу шахснинг ички имкониятлари, қизиқишлари, иқтидори ҳамда эҳтиёжлари ҳисобланади. Шу нуқтаи назардан ўқув жараёнини ташкил этишда субъект (ўқувчи) нинг ички позицияси (мотивацияси) ни ва унга таъсир этиб турувчи ташқи муҳит билан мутаносиблик жиҳатларини тадқиқ қилиш муҳимдир. Зеро, ўқувчи ўқув фаоллигига йўналтириш жараёнининг объекти бўлсада, умумий ўзликни англаш, онгли муносабат жараёнининг субъекти ҳисобланади.

Шахсни ўқув фаоллигига тайёрлаш ва уни ижтимоий жиҳатдан тўғри йўналтириш жараёни ҳамма давлатларда ва ҳамма замонларда ҳам жамиятнинг, халқнинг, ижтимоий тараққиётнинг энг муҳим, долзарб вазифаларидан бири бўлиб келган. Бу борада Шарқ алломаларининг ва илғор психология фани вакилларининг жуда кўплаб илмий фикр-мулоҳазалари ҳанузгача ўз таъсир кучини йўқотмаган. Эъти-

*Таълим-тарбия – онг маҳсули,
экин айни вақтда онг даражаси ва
унинг ривожини ҳам белгилайдиган
омилдир. Бинобарин, таълим-
тарбия тизимини ўзгартирмасдан
туриб онгни ўзгартириб бўлмайди.*

ида ҳал қилинаётганлигини ёшларимизнинг ҳеч дан кам бўлмаган порлоқ эжагига жиддий эътибор қаратилаётганлигидан элатдир.

таълим-тарбия – онг маҳсули,
унинг айни вақтда онг дара-
жаси ва унинг ривожини ҳам

муҳим аҳамият касб этади. Қолаверса, ўқувчи шахсидаги таълим олиш жараёнига муносабатининг шаклланиши, аввало, унинг индивидуаллиги, бетакрорлигини ҳурмат қилиш, унинг ўз иқтидори, маслағи ва имкониятларини қандай бўлса, худди шундайлигича табиий тарзда қабул қилиш ва

роф этиш керакки, юқоридаги фикр-мулоҳазаларда муносабат мотивациясининг тарихи, бугуни ва келажаги ҳақида қатор назарий мулоҳазалар ва мушоҳадалар асосли равишда баён этилади.

Авалло шуни айтиш керакки, мазкур усуллар мажмуаси ўқувчи шахси фаолиятидаги ўқув компонентларининг қай даражада таркиб топаётганлигини аниқлашга хизмат қилади. Чунки ҳар қандай фаоллик замирида маълум омиллар ётади. Бизнинг назаримизда эса, ўқув фаоллиги ёки ўқув фаоллигини намоён қилишга бўлган муносабат мотивацияси замирида ўқув компонентларининг (когнитив, ҳиссий-иродавий, баҳолаш) иштироки муҳим ўрин тутати. Яъни тегишли даражадаги ўқув компоненти ни шакллантириш орқали ўқув фаоллиги ҳақида гапириш мумкин. Қолаверса, ўқувчи ҳар қандай ўқув топшириғини бажариш жараёнида фаол иштирокчи бўлиши учун, даставвал ундаги билимлар, ҳиссий-иродавий сифатлар, ўз-ўзини адекват баҳолашга ва

ривожлантира боришга бўлган қатъий ҳаракатлар мотивацияси шаклланган бўлиши даркор.

«Интеллект таълимнинг юқори ва пастки чегараларининг аниқлаш имконини беради, бу диапазонда ўқувчининг ўрни эса когнитив омиллар билан эмас, балки шахсий хусусиятлар, биринчи навбатда, мотивация ва «идеал ўқувчи»нинг ижрочилик, интизомлилик, ўз-ўзини назорат қилиш, танқидийликнинг йўқлиги, обрўлиларга ишонч каби чизиқлари билан белгиланади» [1].

Туғилган лаҳзасидан бошлаб боланинг билишга оид фаоллиги даражаси атрофдаги одамлар билан мулоқотнинг

мавжудлиги билан олдиндан белгиланади, фаоллик – қобилиятларнинг дастлабки асоси. Агар мулоқот бўлмаса, унда уч ёшгача бўлган болалар «ўз-ўзи билан банд бўлиб» қоладилар. Мулоқот жадаллиги ва когнитив ривожланиш даражаси ўртасидаги боғлиқлик келгусида ҳам сақланиб қолади.

Муносиб мотивация:

- қобилиятлар ривожланишини тезлаштиради. Чунки муайян фаолиятга қизиқиш ва мойиллик, одатда, унга бўлган қобилиятнинг ривожланиши билан бир бутунликда ривожланади;
- ўқувчининг предметга қизиқиши у билан тиришиб шуғулланиш истагининг пайдо бўлишига кўмаклашади ва бу ихтисослашган фаолият тегишли қобилиятлар жадал ривожланишига туртки беради;
- қайтма алоқа тамойили бўйича эришилган муваффақият қониқининг кувончли туйғусини ва предметга янада кучли қизиқишни, у билан шуғулланишга мойилликни чақиради.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, ютуқларнинг юқориланган даражаси билишга оид фаолликни, унга мотивацияни рабатлантирувчи муваффақият вазиятини чуқурлаштиради ва кенгайтиради ҳамда қобилиятларнинг жадал ривожланиши давом этиб боради.

Тарбиячининг нутқи эмоционал тўлиқ, интонацияларга бой, етарли даражада баланд ва тезлиги бир маромда бўлиши лозим. Болалар билан мулоқотда худди товушларни нотўғри талаффуз этиб бўлмаганидек, нутқнинг шошқалоқлигига ҳам йўл қўйилмайди.

Адабиётлар:

1. Дружинин В.Н. Интеллект и

продуктивность деятельности: модель «интеллектуального диапазона». // Психологиче-

ский журнал, 1998. Т. 19, № 2. 61-700-б. 2. Зак А.З.Связь обучения и

умственного развития школьников. // Вопросы психологии, 1985. № 3.